

textu, zjistíme, že věta zní „igitur omnes improbi servi“; celé paradoxon V se totiž týká toho, „že jen moudrý je svoboden a nerozumný otrokem“.

Mohl bych uvést ještě mnoho dalších takových omylů, ale pokládám za nutné omezit se již jen na jeden, k němuž není třeba komentáře. Je v pozn. 6 na str. 150. Lápicki tam cituje z Pliniova Panegyriku 88, 1 „civium domini, libertorum erant servi“ (sc. plerique principes), a přitom poznamenává, že má ten slovní obrat charakter retorický, „gdyž cesar se dle Pliniusza nie byli ani niewolnikami, ani panami“.

Práce Lápického není spolehlivá, na úkol, který si vytkl, autor nestačil. Je pravda, že má stále na zřeteli třídní boj otroků a otrokářů; přistupuje tedy ke své studii s marxistického hlediska správně. Při jeho tematice, kde nelze čekat oporu v dostatečném množství přímých pramenů, zcela chápeme nutnost různých hypotes, ale vydává-li autor své domněnky za fakta a upravuje-li si k tomu účelu dokonce libovolně i citáty z pramenů, nelze s tím souhlasit. Četnými nepřesnostmi a chybami je totiž zlehčována celá kniha, a to i ty její části, kde projev Lápicki nejednou bystrý postřeh. Nedostatkem je také to, že dbá autor málo chronologie. Zejména při výkladu o proletariátu za republiky se opírá hned o doklad týkající se počátků republiky, hned o doklad z jejího konce.

V odkazech na prameny, kde nejsou vždy správná čísla, je dosti podivné to, že u Plutarchových životopisů nejsou uváděny kapitoly originálu, nýbrž jen strany polského překladu. Konečně jsou v knize nezvykle zkracována římská jména jako A. Pius, V. Flaccus, V. Maximus, C. Dio, N. Marcellus a j.

Josef Češka

Max Niedermann: Précis de phonétique historique du Latin, 3e édition revue et augmentée (Nouvelle collection à l'usage des classes XXVIII), Paris, Klincksieck 1953, stran 208.

Toto dílo je nejnovější vydání známého přehledu historického hláskosloví latinského, vydávaného současně také německy (srov. M. N., Historische Lautlehre des Lateinischen. 3. neubearbeitete Auflage, Heidelberg, Winter 1953; stran VII + 214). Práce vyšla těsně před smrtí autorovou († 12. 1. 1954) a je proti vydáním starším značně rozšířena.

Přes značné rozšíření knihy (208 stran podstatně většího formátu a menšího tisku proti 280 stranám francouzského vydání z r. 1931) změnil autor jen velmi málo dosavadní uspořádání látky. Především má nové vydání navíc šest paragrafů: § 21 — úvodní kapitola k výkladům o změnách v koncových slabikách; § 37 — přehled dosud nevyřešených otázek, týkajících se prodloužení krátkých samohlásek před některými souhláskovými skupinami (-gn-, -r-kons-, -nc-), § 105 — výklad o skupinách čtyř konsonant; § 106 — dissimilace (v F 31 byla tato kapitola částí výkladů o souhláskách „r“ a „l“, srov. § 51); § 107 — metathese; § 108 — zjev jako *frustrum* < *frustum*. Jinak jsou názvy jednotlivých kapitol přesně dodržovány, s výjimkou § 112, kde byl termín *haplogologie* nahrazen výrazem *dissimilace*.

Nejvíce změn se však proti starším francouzským vydáním projevuje uvnitř jednotlivých kapitol samotných. Děje se to často ve formě zvláštních dodatků (na př. v § 6, pozn. II. exkurs o značné kvantitě; § 23, 1° — výklad o koncovém -em; § 23, 5° — rozšířené výklady o změně o > u v koncové slabice; § 40 — doplněny ablatový typ o : Ø s příkladem *doceo : disco* < *di-dc-sco; § 67 — rozšířená kapitola o zjednodušení -ss- v -s-). Jindy spočívá změna spíše v doplnění výkladů dalším dokladovým materiálem z antických textů (tak v §§ 25, 29 a j.) anebo v rozšíření počtu vhodných gramatických příkladů, které mají ilustrovat nějaký hláskoslovný jev (§ 25, 4° — k příkladům na iambické krácení jsou připojeny výrazy *cave*, *have*). Kromě toho byl text leckdy značně rozšířen i tím, že autor v nejnovějším vydání důsledně překládá do franštiny všechny citáty z antických autorů. Jen zřídka bývá něco vynecháno (§ 22 — chybí poznámka, jednající o výrazu *quase* = *quasi*). Přímo k odchýlnému mínění o některých detailních otázkách dochází autor — proti F 31 — jen pa několika málo místech (§ 31 — změna *ai* > *ae* proběhla v III. století, a vzniklé [ae] se monofthongovalo na začátku II. století; proti tomu v F 31, § 30, klade se na začátek století druhého teprve změna *ai* > *ae*, a pro monofthongisaci se přesné časové určení neudává; § 103 — lat. *iuxta* se zde odvozuje od formy *jugistos, superlativní formace od nedoloženého adjektiva *jugos, kdežto v F 31, § 101, od formy *jūgistos (superlativ k adjektivu *j gis*).

Proti svému původnímu úmyslu, vykládat latinu jen z latiny samé, přihlíží N. v tomto nejnovějším vydání již poněkud více i k některým výkladům komparatistickým (§ 40, pozn. I — zmínka o idc. „šva“). Některé paragrafy pak obsahují též nové paralely z románských jazyků (§ 60), je však nutno poznamenat, že se ani dříve autor paralelám

z moderních jazyků, zvláště románských, neuzavíral, neboť zejména u francouzských záků středních škol, jimž byla kniha původně určena, bylo možno leccos objasnit právě takovými srovnávaním.

Niedermannova práce byla ve své době odvážným experimentem. Podat přehled latinského historického hláskosloví bez zření k tradičně srovnávaným ide. jazykům, jako jsou řečtina nebo sanskrit, to byl úkol, který se mohl zdařit pouze tomu, kdo byl nejen dobře obeznán s latinskou historickou mluvnicí, ale současně měl i velmi bohaté zkušenosti pedagogické. A Niedermannova práce vzbudila brzy tak veliký ohlas mezi odborníky, že se stala zanedlouho z učebnice, napsané pro žáky středních škol, na nichž se neučilo řečtině, oblíbenou studijní pomůckou i na universitách. Vždyť jinak obsahují jeho výklady věcně podstatné; chybí jen důsledné promítnutí latinského hláskového systému do prajazyka. Pokud pak klasičtí filologové středoevropští nebudou souhlasit s jeho přesvědčením, že přízvuk klasické latiny byl melodický — jak soudí především proti škole německé škola francouzská —, je nutno uvážit, že nejsou nemožné ani kombinace obou výkladů. Není konečně bez zajímavosti ani to, že Niedermannovo dílo bylo již přeloženo do mnoha evropských jazyků, vedle paralelních vydání německých i do holandštiny, angličtiny, španělštiny, italštiny, a též — již před první světovou válkou — do ruštiny.

Antonín Bartoněk

Vittore Pisani: *Le lingue dell'Italia antica oltre in latino*, Torino, Rosenberg & Selier 1953, stran XVII + 354.

Recensovaná Pisaniho práce tvoří čtvrtý svazek jeho souborného díla *Manuale storico della lingua latina* a obsahuje gramatické výklady i dokladový materiál ke všem nelatinským jazykům, jimiž se ve starověku mluvilo na půdě dnešní Itálie a Sicílie. Tím se zároveň Pisaniho dílo do značné míry odlišuje od jinak obdobné práce německého badatele E. Vettera, *Handbuch der italischen Dialekte* (jejíž první svazek, texty s komentářem, vyšel s recensovanou knihou Pisaniho celkem současně [Heidelberg, Winter 1953]), neboť Vetter se ve své práci omezuje pouze na jazykové památky italské větve.

Všechny nelatinské jazyky a dialekty rozdělil Pisani do devíti skupin: 1. dialekty osko-umberské (1—216; společný gramatický výklad 1—40, oskičtina 41—106, menší dialekty 107—120, umberština 121—216); 2. jazykové památky z Picena (217—221); 3. jazyk messapský (222—236); 4. jazyk venetský (237—266); 5. jazyk ligurský (267—279); 6. jazyk Sikulů (280—289); 7. jazyk etruský (290—302); 8. jazyk rétský a ostatní jazyky severoitalské (303—315); 9. nářečí faliská a ostatní dialekty latinské (316—334). Liší se tedy toto Pisaniho rozdělení jen velmi nepatrně od jeho nejnovějšího výčtu jazyků, jimiž se hovořilo ve starověké Itálii, jak jej podal ve studii *Zur Sprachgeschichte des alten Italiens*, *Rheinisches Museum* 97 [1954], 47—68. Menší počet skupin v recensované práci ve srovnání s článkem v *RhM* (devět proti dvanácti, v *RhM* ovšem počítáno bez latiny) byl vyvolán ryze praktickými ohledy autorovými: nepatrný počet dokladů pro některé nelatinské jazyky vedl k tomu, že P. probírá společně v jedné kapitole, jen na základě teritoriálního sousedství, jak památky severopicenské tak i jihopicenské, a v jiném oddíle, opět společně, rétsčinu, ligurštinu a jazyk Gallů, aniž ovšem má přitom v úmyslu popírat genetickou odlišnost každého z těchto jazyků.

Největší část jednotlivých kapitol Pisaniho knihy vyplňuje textový materiál, doprovázený velmi bohatým jazykovým komentářem. Leccos z autorových výkladů je sice až příliš smělé, než aby to mělo naději na obecné uznání, některé jeho postřehy jsou však dosti pozoruhodné. Tak na př. i v této práci opakuje několikrát autor své starší přesvědčení o hláskové změně indoevropského genitivního *-os- v latinské -i (srov. naposledy předtím jeho spis *Grammatica latina storica e comparativa* 1952², str. 149; jde o druhý svazek Pisaniho souborného díla), nespokojuje se však již jen s odkazem na genitivní *-osio, doložené v nářečí faliském, nýbrž nalézá potvrzení své domněnky i v jazyce venetském, kde — jak se zdá — lze skutečně přímo sledovat postupnou změnu genitivního *-esio > -eio > -eo > -io > -i (str. 251 n.; srov. i 262). Nejnověji, a to především opět na základě dokladů z nářečí Falisků, rozvedl P. tuto svou myšlenku ve zvláštní studii *Der lat. -i-Genitiv und die Faliskischen -osio-Bildungen*, *RhM* 98 [1955], 315—324.

Vedle reprodukce a výkladu textů obsahuje každá kapitola Pisaniho práce i úvodní slovo o písmu památek a o jejich vydáních, a kromě toho — zejména tam, kde již badatelé dosáhli určitéjších výsledků — bývá připojen též podrobnější, a v mezích možností systematický výklad hláskoslovný a tvaroslovný, příp. i syntaktický. V některých případech P. sestavil i abecední seznam výrazů, které jsou v kapitole komentovány (tak zvl. k nářečí osko-umberským na str. 28—40); výklad o etruských obsahuje informativní přehledy etruských výrazů, jejichž význam byl již určen s dostatečnou jistotou (str. 299, ale i po-